

Agnieszka Kaługa¹, Katarzyna Kłoczek²

MECHANIZMY WYCHODZENIA Z KRYZYSÓW FINANSOWYCH

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę reakcji państw na dwa kluczowe kryzysy gospodarcze XX i XXI wieku: Wielki Kryzys z 1929 roku oraz globalny kryzys finansowy z 2008 roku. Przedstawiono cztery główne strategie walki z kryzysem: oszczędności, stymulację gospodarczą, restrukturyzację zadłużenia i inflację, omawiając ich teoretyczne założenia oraz praktyczne ograniczenia. Omówiono działania rządów USA, Niemiec, Włoch, Francji i Polski w czasie Wielkiego Kryzysu, oraz reakcje władz USA w odniesieniu do kryzysu z 2008 roku. Pandemia COVID-19 z 2020 roku spowodowała globalny kryzys gospodarczy. Rządy i banki centralne na całym świecie wprowadziły działania stymulacyjne, co pozwoliło złagodzić skutki kryzysu, ale jednocześnie zwiększyło zadłużenie publiczne i ryzyko kredytowe w sektorze bankowym. Skuteczne wyjście z kryzysu wymaga połączenia interwencji państwowych z międzynarodową współpracą.

Słowa kluczowe: kryzys finansowy, Wielki Kryzys 1929, kryzys 2008 r., New Deal, inflacja, COVID-19.

Wstęp

Kryzys finansowy to trudna sytuacja gospodarcza. Zachodzą w niej gwałtowne zmiany na rynku finansowym. Związane są one najczęściej z niedostateczną płynnością albo niewypłacalnością banków lub innych podmiotów. Skutkiem jest spadek produkcji lub jego pogłębienie. Wychodzenie z takiej sytuacji wymaga

¹ Studentka I roku studiów II stopnia, kierunek: finanse i rachunkowość, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, e-mail: 112705@student.uthrad.pl.

² Studentka I roku studiów II stopnia, kierunek: finanse i rachunkowość, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, e-mail: 112712@student.uthrad.pl.

różnorodnych działań, obejmujących interwencję rządową, politykę pieniężną i reformy strukturalne. Przykładowo USA, Niemcy, Włochy i Francja stosowały różne mechanizmy w odpowiedzi na Wielki Kryzys i kryzys w 2008 roku, dostosowując je do własnych warunków ekonomicznych i politycznych. Również pandemia COVID-19 ujawniła słabości globalnej gospodarki i wskazała na potrzebę skoordynowanych działań w sytuacjach nadzwyczajnych. Zorganizowane wysiłki na poziomie międzynarodowym oraz uwzględnienie aspektów społecznych były kluczowe dla skutecznego wychodzenia z tych trudnych sytuacji.

Celem artykułu jest analiza reakcji państw na dwa kluczowe kryzysy gospodarcze XX i XXI wieku: Wielki Kryzys z 1929 roku oraz globalny kryzys finansowy z 2008 roku.

Prezentowano cztery główne strategie walki z kryzysem: oszczędności, stymulację gospodarczą, restrukturyzację zadłużenia i inflację, omawiając ich teoretyczne założenia oraz praktyczne ograniczenia. Omówiono działania rządów USA, Niemiec, Włoch, Francji i Polski w czasie Wielkiego Kryzysu oraz reakcje władz USA w odniesieniu do kryzysu z 2008 roku.

Cztery strategie wychodzenia z kryzysu

W teorii rządy mają do wyboru jedną z czterech strategii wyjścia z kryzysu: zaciskanie pasa, pobudzanie gospodarek, restrukturyzację długu i inflację. Niestety obecnie trudno jest zastosować te rozwiązania³.

Oszczędności i „zaciskanie pasa” (cięcia budżetowe na rynku pracy podczas recesji) prowadzą do niższej konsumpcji i negatywnie wpływają na wzrost gospodarczy. W Stanach Zjednoczonych było to widoczne na początku Wielkiego Kryzysu za prezydentury Herberta Hoovera. Był on przekonany, że budowanie zaufania biznesu jest niezbędne do stymulowania amerykańskiej gospodarki. Uważał, że w celu zwiększenia zaufania biznesu konieczne jest zrównoważenie budżetu federalnego. Prezydent znacząco podniósł podatki i ograniczył wydatki rządowe. W rezultacie recesja pogłębiła się, a aktywność gospodarcza spadła jeszcze bardziej⁴. Taki stan rzeczy obrazuje krzywa Laffera, która została opracowana już po wielkim kryzysie, w 1974 roku i miała być jednym z argumentów dla drastycznej zmiany praktyki gospodarczej. Krzywa ta ilustruje związek między poziomem opodatkowania dochodów, a wielkością wpływów do budżetu z tytułu podatków. Krzywa rośnie do momentu, gdy osiąga tzw. punkt nasycenia, dalsze podwyższanie podatków skutkuje zmniejszaniem wpływów do budżetu i ucieczką przedsiębiorców

³ D. Rhodes, *Sposoby na wyjście z kryzysu. Wszystkie ryzykowne w Forsal.pl*, <https://forsal.pl/artykuly/600376,sposoby-na-wyjście-z-kryzysu-wszystkie-ryzykowne.html> [dostęp: 30.06.2025 r.].

⁴ Redakcja go.pl, *Uzasadnienie wydatków rynkowych w obliczu kryzysu*, <https://go.pl/blog/uzasadnienie-wydatkow-rynkowych-w-obliczu-kryzysu> [dostęp: 30.06.2025 r.].

do szarej strefy. Obecnie rządy nie korzystają z metody drastycznych oszczędności, aby amerykański scenariusz się nie powtórzył⁵.

Stymulowanie gospodarki. Najlepszym sposobem byłoby uwolnienie gospodarki od długu poprzez pobudzenie wzrostu gospodarczego. Obciążone długiem rządy nie mają środków na finansowanie inwestycji. Tymczasem firmy są rentowne i mają duże rezerwy gotówkowe, ale niechętnie zwiększają moce produkcyjne w obawie przed spadkiem popytu.

Restrukturyzacja zadłużenia. Niektóre rządy uważają, że najlepszym rozwiązaniem problemu nadmiernego zadłużenia jest przeniesienie kosztów na instytucje finansowe. Banki akceptują fakt, że nie będą w stanie spłacić większości pożyczonych pieniędzy, umarzają część kredytów i są zmuszone do ponoszenia strat. Jest to dobrze przemyślana, ale bardzo niepopularna decyzja. Jest mało prawdopodobne, aby państwo zdecydowało się na tak kontrowersyjny środek.

Inflacja. Wypróbowaną i przetestowaną metodą obsługi długów w latach 50. był gwałtowny spadek wartości pieniądza. Metoda ta była z powodzeniem stosowana przez Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię w celu pozbycia się powojennych długów. Aby umożliwić wystąpienie inflacji, stopy procentowe są utrzymywane poniżej nominalnej stopy wzrostu gospodarczego przez dłuższy czas. Realne stopy procentowe są zawsze wyższe niż stopa wzrostu gospodarczego z powodu ogólnej awersji do ryzyka. Z drugiej strony, utrzymujące się niskie stopy procentowe mogą prowadzić do nadmiernej inflacji, która może przekształcić się w inflację realną, jeśli społeczeństwo straci zaufanie do pieniądza.

Z powyższej analizy wynika, że nie ma łatwego wyjścia ze spirali zadłużenia. Rozwiązanie problemu zadłużenia wymaga skoordynowanych działań międzynarodowych w celu zrównoważenia przepływów handlowych na całym świecie. Oznacza to, że kraje, które zbudowały swoją potęgę gospodarczą na eksporcie, takie jak Chiny, Japonia i Niemcy, będą musiały zwiększyć import. Kraje muszą również podjąć wspólny wysiłek w celu ustabilizowania swoich nadmiernie rozdętych sektorów finansowych. W tym celu muszą upewnić się, że banki nie ograniczają kredytowania gospodarki. Należy również zadbać o uporządkowaną restrukturyzację zadłużenia⁶.

Wielki Kryzys 1929

W początkowej fazie walki z kryzysem gospodarczym zastosowano strategię deflacyjną, polegającą na obniżaniu cen i płac. W odpowiedzi na trudności ekonomiczne, rządy krajowe zaczęły aktywnie regulować rynek, wprowadzając interwencje w postaci regulacji cen, tworzenia monopolii oraz organizowania zamówień na towary. Równocześnie powstały przedsiębiorstwa użyteczności publicznej, które miały na celu stabilizację sytuacji. Działania te zaczęły przynosić rezultaty,

⁵ Skarbiec, *Słownik inwestycyjny*, <https://www.skarbiec.pl/slownik/krzywa-laffera/> [dostęp: 30.06.2025 r.].

⁶ D. Rhodes, *Sposoby na...* op. cit.

a od 1933 roku globalna gospodarka zaczęła stopniowo wychodzić z kryzysu, impulsowanego programami robót publicznych, a – w niektórych przypadkach – zbrojeniami, w których to Niemcy odegrały wiodącą rolę.

We Francji państwo dokonało znacjonalizowania wielu sektorów przemysłowych, obejmując kontrolę nad własnością firm oraz zakładów produkcyjnych, w tym prywatnych banków. Włochy z kolei zdecydowały się na przejęcie bankrutujących firm prywatnych, ratując je w ten sposób przed całkowitym upadkiem. Natomiast Stany Zjednoczone, podobnie jak Niemcy, wprowadziły szeroki program robót publicznych, mający na celu zapewnienie zatrudnienia dla osób bezrobotnych⁷.

1.1. Wielki Kryzys w Stanach Zjednoczonych

Prezydent USA Herbert Hoover próbował poradzić sobie z kryzysem, stosując podejście deflacyjne: np. w 1930 r. założono Korporację Stabilizacji Zboża, która prowadziła skup zboża. Podjęto małe projekty robót publicznych, takie jak budowa słynnej tamy Hoovera na rzece Kolorado. Rząd federalny wołał jednak przerzucić koszty projektów robót publicznych na rządy stanowe. Przykładem tego były wielokrotne, ale niezbyt skuteczne apele rządu do gubernatorów stanowych w tej sprawie: w lipcu 1931 r. podjęto próbę ratowania sektora bankowego za pośrednictwem Reconstruction Finance Corporation kwotą 4 miliardów dolarów. Mimo to w latach 1929-1932 coraz więcej banków ogłaszało bankructwo⁸.

Próbując ratować międzynarodową współpracę w krytycznej sytuacji, Hoover ogłosił w 1931 roku tak zwane „Moratorium Hoovera”. Zawiesił na rok spłatę wszystkich długów zaciągniętych w wyniku I wojny światowej (tj. reparacji pokonanych krajów i długów wojennych aliantów). Jednak dopiero po objęciu rządów przez Franklina D. Roosevelta w marcu 1933 r., polityka gospodarcza Stanów Zjednoczonych dokonała jakościowego skoku naprzód⁹. Podczas pierwszej kadencji prezydenta Franklina D. Roosevelta w Stanach Zjednoczonych wdrożono program reform, znany jako Nowy Ład (New Deal). Jednym z pierwszych działań było czasowe zawieszenie działalności banków, w celu opanowania kryzysu finansowego. Po wznowieniu działalności większości instytucji finansowych rozpoczęto kompleksową reorganizację systemu monetarnego, która obejmowała m.in. dewaluację dolara oraz ograniczenie eksportu złota¹⁰. Program Nowego Ładu dotyczył również szeroko zakrojonych interwencji państwowych: pomoc dla rolników,

⁷ W. Morawski, *Kronika kryzysów gospodarczych*, Warszawa 2003.

⁸ G.D. Nash, *Herbert Hoover i początki Korporacji Finansowania Odbudowy*, <https://www.jstor.org/stable/1892269> [dostęp: 30.06.2025 r.].

⁹ W. Duch, *Wielki kryzys gospodarczy (1929-1933). Największy kryzys w historii kapitalizmu*, <https://historia.org.pl/2020/04/03/wielki-kryzys-gospodarczy-1929-1933-najwiekszy-kryzys-w-historii-kapitalizmu/> [dostęp: 30.06.2025 r.].

¹⁰ Redakcja Historykon.pl, *Ustawy Nowego Ładu – Civilian Conservation Corps*, opublikowany 4 stycznia 2022, <https://historykon.pl/ustawy-nowego-ladu-civilian-conservation-corps/> [dostęp: 01.07.2025 r.].

rozwój infrastruktury oraz poprawę warunków pracy. Utworzono szereg agencji federalnych zajmujących się m.in. regulacją przemysłu, organizacją robót publicznych i rozwojem regionów zaniedbanych gospodarczo, takich jak dolina Tennessee. Reforma objęła również utworzenie instytucji chroniących depozyty bankowe (FDIC) oraz wzmocnienie roli związków zawodowych¹¹. Działania te, mimo kontrowersji, przyczyniły się do stopniowego ożywienia gospodarki amerykańskiej, jeszcze przed wybuchem II wojny światowej.

1.2. Europa: Niemcy

W 1931 roku kryzys finansowy ogarnął Europę, zapoczątkowany upadkiem austriackiego banku Oesterreichische Credit-Anstalt. Zjawisko to wywołało efekt domina w Europie Środkowo-Wschodniej, prowadząc m.in. do bankructwa Danat-banku w Niemczech. Rząd Republiki Weimarskiej zareagował polityką deflacyjną, racjonując dostęp do dewiz i wprowadzając mechanizmy bilansu płatniczego ograniczające handel zagraniczny. W Trzeciej Rzeszy Niemcy zawarły szereg bilateralnych umów gospodarczych z krajami Europy Południowo-Wschodniej, co służyło zarówno celom gospodarczym, jak i politycznym – wzmacniając wpływy Niemiec w regionie¹². W Niemczech lat 30. XX wieku popyt wewnętrzny był stymulowany głównie poprzez rozwój przemysłu zbrojeniowego, a nie przez wzrost konsumpcji cywilnej. Władze celowo ograniczały wydatki konsumpcyjne, koncentrując się na inwestycjach związanych z obronnością, takich jak budowa autostrad (Reichsautobahn), które pełniły funkcje zarówno infrastrukturalne, jak i strategiczne. Wyjątkiem były dobra konsumpcyjne wykorzystywane przez wojsko, np. pojazdy silnikowe, co przyczyniło się do spadku bezrobocia i wzrostu dochodów, choć bez równoczesnego zwiększenia podaży dóbr cywilnych. Model gospodarczy III Rzeszy, znacznie bardziej interwencjonistyczny niż amerykański New Deal, zakłócał mechanizmy rynkowe i niósł ryzyko inflacji. Po objęciu władzy przez Adolfa Hitlera rozpoczęto intensywne przygotowania do wojny – początkowo w sposób utajniony, a następnie jawny – poprzez rozbudowę potencjału militarnego i dążenie do autarkii. Realizacja polityki samowystarczalności wymagała wdrażania projektów nieopłacalnych ekonomicznie, takich jak eksploatacja ubogich złóż rudy żelaza. Kontrola walutowa, zapoczątkowana w Republice Weimarskiej, została utrzymana i zaostrowana. Finansowanie zbrojeń odbywało się m.in. za pośrednictwem fikcyjnej spółki Metallurgische Forschungsgesellschaft mbH (MEFO), której emisja specjalnych weksli – tzw. rachunków MEFO – umożliwiła Reichsbankowi ukryte finansowanie wydatków wojskowych bez bezpośredniego obciążania budżetu państwa¹³. Pracownikom przemysłu amunicyjnego płacono

¹¹ W. Morawski, *The Great Crisis of the Year 1929* [w] J.Kaliński, M. Zalesko, *From the great depression to the global financial crisis (1929-2009)*, Białystok University Press, Białystok, 2012, s. 85.

¹² W. Duch, *Wielki kryzys gospodarczy...* op. cit.

¹³ W. Morawski, *The Great Crisis...* op. cit., s. 84.

weksłami MEFO, co stanowiło formę finansowania wewnętrznego. Weksle nie miały funkcji pieniężnej, ale były akceptowane przez wszystkie niemieckie banki. Weksle były wystawiane przez fikcyjną Metallurgische Forschungsgesellschaft. Były one gwarantowane przez państwo. W 1936 roku wprowadzono blokadę cen i płac, która trwała do 1948 roku¹⁴.

1.3. Złoty Blok

Utworzony w lipcu 1933 roku Złoty Blok tworzyli: Francja, Belgia, Holandia, Włochy i Polska. Później ugrupowanie dołączyło do Konfederacji Szwajcarskiej. W orbicie bloku znajdowały się także Litwa i Albania. Kraje bloku zachowały wymienialność swoich walut na złoto. W niektórych przypadkach członkowie jednostki byli wierzycielami innych krajów, dlatego utrzymanie solidnej waluty było satysfakcjonujące. W przypadku krajów biedniejszych w grę wchodziły względy prestiżowe. Problemem dla krajów bloku był ciągły odpływ złota poza państwa członkowskie. Z wysokim kosztem produkcji kraje bloku nie były konkurencyjne w handlu zagranicznym¹⁵. Francja wprowadziła nacjonalizację, czyli państwową własność firm, fabryk i prywatnych banków. Włochy i Belgia opuściły blok odpowiednio w 1934 i 1935 r., a Francja, która wydawało się, że już uciekła przed kryzysem w 1934 r., stanęła w obliczu kolejnej recesji w następnym roku. W tym kontekście wybory we Francji w kwietniu 1936 r. i przejęcie władzy przez Front Ludowy przesądziły o losie bloku. Włochy, które już w latach 20. prowadziły politykę interwencjonistyczną (osuszanie bagien Ponto i budowa autostrad), dołączyły do Złotego Bloku w 1926 r., rozpoczynając politykę deflacyjną¹⁶. W 1933 r. rozpoczął jednak nową fazę interwencjonizmu, tworząc włoską spółkę holdingową utworzoną w celu ratowania i udzielania pożyczek bankom i prywatnym firmom, które zbankrutowały podczas Wielkiego Kryzysu. Utworzenie IRI (Istituto per la Ricostruzione Industriale) było ważnym krokiem naprzód, ponieważ wiele z nich zostało zmuszonych przez groźbę bankructwa w sektorze prywatnym. Rząd nie chciał uznać bankructwa i dlatego posiadał pakiet kontrolny. W tym kontekście lira została zdewaluowana w 1934 r. i wprowadzono kontrolę wymiany¹⁷. Wymienialność złota nie została formalnie zawieszona. Polska prowadziła tradycyjną deflacyjną politykę gospodarczą i monetarną na początku lat trzydziestych; zmieniło się to

¹⁴ B. Wołoszański, *Skąd Hitler miał pieniądze na wojnę?*, 20 kwietnia 2018 <https://www.newsweek.pl/historia/skad-hitler-mial-pieniadze-na-wojne/38wcknv> [dostęp: 01.07.2025 r.].

¹⁵ Redakcja ToHistoria.pl, 8 lipca roku 1933 – utworzenie Złotego Bloku, 8 lipca 2023 <https://tohistoria.pl/8-lipca-roku-1933-utworzenie-zlotego-bloku/> [dostęp: 02.07.2025 r.].

¹⁶ M. Korczyk, *Osuszanie Bagien Pontyjskich – jak Mussolini budował nowe miasta*, <https://warhist.pl/artukul/osuszanie-bagien-pontyjskich-jak-mussolini-budowal-nowe-miasta/> [dostęp: 02.07.2025 r.].

¹⁷ J. Łazor, *Pod znakiem reglamentacji dewizowej. Europejski system walutowy w latach trzydziestych*, 2018.

wraz ze śmiercią Piłsudskiego w 1935 r. i upadkiem bloku złota rok później. Eugeniusz Kwiatkowski, nowy wicepremier i minister finansów, zainicjował budowę Centralnego Okręgu Przemysłowego w ramach Planu Czteroletniego, którego celem było zwiększenie eksportu, zmniejszenie bezrobocia i poprawa zaopatrzenia armii. Najważniejszym warunkiem było przezwyciężenie skutków Wielkiego Kryzysu, zapewnienie trwałego ożywienia gospodarczego w II Rzeczypospolitej i uzyskanie przez państwo polskie niezależności ekonomicznej. Realizacja Planu Czteroletniego rozpoczęła się w lipcu 1936 roku i trwała do czerwca 1940 roku. Realizacja planu doprowadziła do powstania przemysłu zbrojeniowego, lotniczego, chemicznego, a także fabryk stali, walcowni, kauczuku i gumy¹⁸.

Kryzys globalny 2008

W dniu 3 października 2008 r. Kongres ustanowił Troubled Asset Relief Program, aby umożliwić Departamentowi Skarbu USA ratowanie banków znajdujących się w trudnej sytuacji. Sekretarz Skarbu pożyczal pieniądze bankom, kupując akcje uprzywilejowane. Limit depozytów bankowych Federalnej Korporacji Ubezpieczeń Depozytów (FDIC) został zwiększony do 250 000 USD na rachunek, umożliwiając FDIC korzystanie z funduszy federalnych do 2009 roku¹⁹. W dniu 17 lutego 2009 r. Kongres uchwalił Recovery and Reinvestment Act, pakiet stymulacyjny, który wg wielu ekonomistów zakończył recesję. Ustawa przeznaczyła pieniądze na nowe projekty, takie jak obniżki podatków, edukacja, opieka zdrowotna i ulepszenia infrastruktury. W połowie lutego 2009 r. prezydent Obama ogłosił plan mający na celu zakończenie przejmowania nieruchomości. Aby pomóc właścicielom domów przed niewywiązaniem się ze zobowiązań (banki w większości przypadków nie zatwierdzały modyfikacji kredytu, dopóki kredytobiorca nie zalegał z trzema płatnościami), wprowadzono plan stabilizacji właścicieli domów. Prezydent dotował banki, które refinansowały lub restrukturyzowały kredyty hipoteczne²⁰. Nie wystarczyło to jednak, by zmusić banki do zmiany polityki. Liczba przypadków zajęć hipotecznych nadal rosła, ponieważ kredyty hipoteczne o zmiennym oprocentowaniu były spłacane po wyższych stopach procentowych. Banki w Kalifornii wzmocniły swoje działania zajmujące się przejmowaniem nieruchomości w oczekiwaniu na rosnące straty. Administracja Obamy wymagała od banków podwojenia liczby modyfikacji pożyczek do 1 listopada. Banki mogły zapobiec eksmisjom poprzez modyfikację pożyczek, ale tego nie zrobiły. To jeszcze

¹⁸ S. Jakubowski, *Z dziejów Podkarpacia. Jak powstawał Centralny Okręg Przemysłowy*, 9 lutego 2022 <https://plus.nowiny24.pl/z-dziejow-podkarpacia-jak-powstawal-centralny-okreg-przemyslowy/ar/c3-16036797> [dostęp: 02.07.2025 r.].

¹⁹ Historia i kalendarium zmian w limitach pokrycia FDIC, 21 czerwca 2023 r. <https://americandeposits.com/insights/history-and-timeline-of-changes-to-fdic-coverage-limits/> [dostęp: 02.07.2025 r.].

²⁰ Amerykańska Ustawa o Odbudowie i Reinwestycji (ARRA), <https://investors.wiki/pl/american-recovery-and-reinvestment-act> [dostęp: 02.07.2025 r.].

bardziej zmniejszyłoby zyski banków. Jednak rekordowa liczba przejęć nieruchomości (360149 w lipcu) tylko pogorszyła sytuację amerykańskich rodzin i ich samych. Bezrobocie osiągnęło szczyt w październiku 2009 roku, osiągając najgorszy poziom od recesji z 1982 roku. Pracodawcy nie byli w stanie zatrudniać stałych pracowników z powodu braku zaufania do gospodarki, więc zatrudniali więcej pracowników tymczasowych. Jednak sektory opieki zdrowotnej i edukacji nadal się rozwijały. Jednym z powodów powolnego ożywienia gospodarczego była niechęć banków do udzielania pożyczek. Salda pożyczek w czterech największych bankach w kraju spadły o 15%: Bank of America, JP Morgan Chase, Citigroup i Wells Fargo. Od kwietnia do października 2009 r. banki te ograniczyły pożyczki komercyjne i przemysłowe o 100 miliardów dolarów. Banki stwierdziły, że recesja zmniejszyła liczbę kwalifikujących się kredytobiorców. Przedsiębiorcy twierdzą, że banki zaostrzyły kryteria udzielania pożyczek. Jeśli jednak przyjrzeć się planowanym przejęciom na najbliższe 18 miesięcy, okazuje się, że banki oszczędzały gotówkę na przyszłe odpisy. Innymi słowy, banki wykorzystywały dotację rządową w wysokości 1,1 bln USD²¹.

Kryzys podczas pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19, która rozpoczęła się w 2020 roku, wywołała jeden z najpoważniejszych i najbardziej złożonych kryzysów gospodarczych ostatnich dekad. Miał on charakter globalny i dotknął zarówno kraje wysoko rozwinięte, jak i rozwijające się. W przeciwieństwie do wcześniejszych kryzysów, jego przyczyny nie leżały w sferze finansowej, lecz wynikały z bezprecedensowego zatrzymania aktywności gospodarczej z powodu działań mających na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się wirusa.

Źródłem kryzysu był jednocześnie szok podaży i popytowy. Wprowadzone lockdowny oraz restrykcje sanitarne znacznie ograniczyły produkcję i konsumpcję, co doprowadziło do recesji w wielu gospodarkach. Szczególnie silnie ucierpiały sektory usługowe, takie jak turystyka, gastronomia, transport i rozrywka, które w wielu krajach zostały całkowicie zamrożone na długie miesiące. Dodatkowo, pandemia zaburzyła globalne łańcuchy dostaw – zamknięcia granic, ograniczenia logistyczne i brak komponentów wpłynęły negatywnie na przemysł i handel międzynarodowy, powodując opóźnienia w produkcji oraz wzrost kosztów.

W odpowiedzi na gwałtowne pogorszenie sytuacji makroekonomicznej, rządy oraz banki centralne na całym świecie podjęły bezprecedensowe działania stymulacyjne. W Stanach Zjednoczonych przyjęto pakiet pomocowy o wartości 2,2 biliona dolarów, w Niemczech wsparcie sięgnęło 1,1 biliona euro, a Unia Europejska uruchomiła środki w ramach polityki spójności oraz specjalnego funduszu odbudowy. Banki centralne, w tym Rezerwa Federalna i Europejski Bank Centralny, zdecydowały się na głębokie obniżki stóp procentowych, a także wdrożyły programy skupu

²¹ A.F. Bocian, *Processed of Globalization and a Global Crisis* [w:] J. Kaliński, M. Zalesko, *From the great depression to the global financial crisis (1929-2009)*, Białystok University Press, Białystok, 2012, s. 270.

obligacji i innych aktywów, zwiększając płynność w systemie finansowym²². W Polsce wprowadzono tzw. tarcze antykryzysowe, obejmujące m.in. subwencje dla przedsiębiorstw, ulgi podatkowe oraz różne formy wsparcia dla pracowników i samozatrudnionych²³. Działania te pozwoliły na złagodzenie najostrzejszych skutków kryzysu, ale jednocześnie doprowadziły do gwałtownego wzrostu zadłużenia publicznego i prywatnego. Wiele krajów osiągnęło rekordowe poziomy długu w relacji do PKB, co rodzi pytania o przyszłą stabilność finansów publicznych. Kryzys ujawnił także rosnący problem tzw. „firm zombie” – przedsiębiorstw niezdolnych do samodzielnego utrzymania się na rynku, funkcjonujących wyłącznie dzięki wsparciu publicznemu²⁴. Banki natomiast stały w obliczu rosnącego ryzyka kredytowego, spadku rentowności i pogorszenia wycen rynkowych, co zwiększyło presję na cały sektor finansowy²⁵.

Pandemia pozostawiła również trwałe ślady w strukturze gospodarki. Zmieniły się zachowania konsumentów – wzrosło znaczenie handlu elektronicznego i zakupów online, a społeczeństwa zaczęły wykazywać większą skłonność do oszczędzania²⁶. Doszło do przyspieszonej cyfryzacji wielu dziedzin życia, w tym usług publicznych i pracy zdalnej, która w wielu branżach stała się standardem. W obliczu zmienionych warunków, przedsiębiorstwa dokonały rewizji swoich modeli biznesowych, dostosowując kanały sprzedaży, strategie inwestycyjne oraz organizację łańcuchów dostaw do nowych realiów gospodarczych²⁷.

Kryzys związany z pandemią COVID-19 pokazał, że globalna gospodarka jest silnie podatna na czynniki pozafinansowe i że w sytuacjach nadzwyczajnych konieczne są szybkie, zdecydowane oraz skoordynowane działania zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Choć dzięki szeroko zakrojonym interwencjom udało się uniknąć najgłębszej zapaści, skutki tego kryzysu będą odczuwalne jeszcze przez wiele lat.

²² D. Wnukowski, M. Wąsiński, *Skutki pandemii COVID-19 dla gospodarki światowej*, https://pism.pl/publikacje/Skutki_pandemii_COVID19_dla_gospodarki_swiatowej [dostęp: 20.07.2025 r.].

²³ M. Dziurdzia, *Analiza wpływu skutków COVID-19 na przyszłą sytuację firmy*, <https://www.pwc.pl/pl/artykuly/analiza-wplywu-skutkow-covid-19-na-przyszla-sytuacje-firmy.html> [dostęp: 20.07.2025 r.].

²⁴ J. Osiński, *Długookresowe skutki COVID-19 a stabilność systemu finansowego*, <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8316359,dlugookresowe-skutki-covid-19-a-stabilnosc-systemu-finansowego.html> [dostęp: 20.07.2025 r.].

²⁵ Praca zespołowa pod kierownictwem O. Szczepańskiej, *Raport o stabilności systemu finansowego Ocena skutków pandemii COVID-19*, Departament Stabilności Finansowej Warszawa, 2020 r.

²⁶ J.I. Kubiczek, *Zmiany zachowań finansowych Polaków w warunkach kryzysu pandemicznego COVID-19*, rozprawa doktorska Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

²⁷ K. Czech, A. Karpio, M. Wielechowski, T. Woźniakowski, D. Żebrowska- Suchodolska, *Polska gospodarka w początkowym okresie pandemii COVID-19*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2020.

Podsumowanie

Próbując wyjaśnić przyczyny i konsekwencje kryzysu finansowego, większość ekonomistów skupia się przede wszystkim na jego aspektach ekonomicznych i sprzężeniach zwrotnych. Klienci instytucji finansowych odgrywają niewielką rolę²⁸. Kryzys finansowy pokazał złożoność ponownego wyznaczania granic między państwami i rynkami oraz zajmowania się finansową, społeczną i środowiskową równowagą globalnej gospodarki. Rządy miały okazję znaleźć innowacyjne sposoby wyjścia z kryzysu²⁹. Globalny kryzys finansowy wpłynął przede wszystkim na kraje o wysokim poziomie rozwoju, które odpowiadają za znaczną część światowej produkcji. Rynki wschodzące, przynajmniej początkowo, wykazywały względną odporność na negatywne skutki załamania, co można tłumaczyć odmienią strukturą ich PKB oraz zróżnicowanym potencjałem wzrostu. Istnieje przypuszczenie, że umiejętność wyciągania wniosków z wcześniejszych doświadczeń pozwoliła niektórym państwom skuteczniej reagować na zagrożenie i ograniczyć koszty kryzysu. Mimo to, część krajów silnie dotkniętych wydarzeniami z 2008 roku wciąż ponosi konsekwencje tamtej destabilizacji gospodarczej.

Pandemia COVID-19 wywołała globalny kryzys gospodarczy, spowodowany nagłym zatrzymaniem produkcji, konsumpcji i przerwaniem łańcuchów dostaw. Najbardziej ucierpiały sektory usługowe, takie jak turystyka i gastronomia. Rządy i banki centralne zareagowały ogromnymi pakietami pomocowymi, co zapobiegło zapaści, ale doprowadziło do wzrostu zadłużenia. Kryzys ujawnił słabości systemu finansowego i zwiększył ryzyko niewypłacalności firm. W dłuższej perspektywie jednak przeniósł kilka pozytywnych skutków, m. in. przyspieszył cyfryzację, zmienił zachowania konsumenckie i modele działania firm.

BIBLIOGRAFIA

1. Amerykańska Ustawa o Odbudowie i Reinwestycji (ARRA) <https://investors.wiki/pl/american-recovery-and-reinvestment-act> [dostęp 02.07.2025 r.].
2. Bocian A.F., *Processed of Globalization and a Global Crisis* [w:] J.Kaliński, M. Zalesko, *From the great depression to the global financial crisis* (1929-2009), Białystok University Press, Białystok, 2012.

²⁸ J. Kraciuk, *Teorie ekonomiczne przyczyn kryzysów finansowych*, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, „Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Nr 168, s. 353.

²⁹ B. Ryszawska-Grzeszczak, *Globalny kryzys finansowy a wyzwania dla zrównoważonego rozwoju*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, „Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Nr 158, s. 822.

3. Czech K., Karpio A., Wielechowski M., Woźniakowski T., Żebrowska- Suchodolska D., *Polska gospodarka w początkowym okresie pandemii COVID-19*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2020.
4. Duch W., *Wielki kryzys gospodarczy (1929-1933). Największy kryzys w historii kapitalizmu*, <https://historia.org.pl/2020/04/03/wielki-kryzys-gospodarczy-1929-1933-najwiekszy-kryzys-w-historii-kapitalizmu/> [dostęp: 30.06.2025 r.].
5. Dziurdzia M., *Analiza wpływu skutków COVID-19 na przyszłą sytuację firmy*, <https://www.pwc.pl/pl/artykuly/analiza-wplywu-skutkow-covid-19-na-przyszla-sytuacje-firmy.html> [dostęp: 20.07.2025 r.].
6. Historia i kalendarium zmian w limitach pokrycia FDIC <https://americandeposits.com/insights/history-and-timeline-of-changes-to-fdic-coverage-limits/> [dostęp: 02.07.2025 r.].
7. Jakubowski S., *Z dziejów Podkarpacia. Jak powstawał Centralny Okręg Przemysłowy*, <https://plus.nowiny24.pl/z-dziejow-podkarpacia-jak-powstawal-centralny-okreg-przemyslowy/ar/c3-16036797> [dostęp: 02.07.2025 r.].
8. Kraciuk J., *Teorie ekonomiczne przyczyn kryzysów finansowych*, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Nr 168.
9. Korczyk M., *Osuszanie Bagien Pontyjskich – jak Mussolini budował nowe miasta*, <https://warhist.pl/artykul/osuszanie-bagien-pontyjskich-jak-mussolini-budowal-nowe-miasta> [dostęp: 02.07.2025 r.].
10. Kubiczek J.I., *Zmiany zachowań finansowych Polaków w warunkach kryzysu pandemicznego COVID-19*, rozprawa doktorska Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
11. Łazor J., *Pod znakiem reglamentacji dewizowej. Europejski system walutowy w latach trzydziestych*, 2018.
12. Morawski W., *The Great Crisis of the Year 1929* [w:] J.Kaliński, M. Zalesko, *From the great depression to the global financial crisis (1929-2009)*, Białystok University Press, Białystok, 2012.
13. Morawski W., *Kronika kryzysów gospodarczych*, Warszawa 2003.
14. Nash G.D., *Herbert Hoover i początki Korporacji Finansowania Odbudowy*, <https://www.jstor.org/stable/1892269> [dostęp: 30.06.2025 r.].
15. Osiński J., *Długookresowe skutki COVID-19 a stabilność systemu finansowego*, <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8316359,dlugookresowe-skutki-covid-19-a-stabilnosc-systemu-finansowego.html> [dostęp: 20.07.2025 r.].
16. Praca zespołowa pod kierownictwem O. Szczepańskiej, *Raport o stabilności systemu finansowego Ocena skutków pandemii COVID-19*, Departament Stabilności Finansowej, Warszawa 2020 r.
17. Redakcja go.pl, *Uzasadnienie wydatków rynkowych w obliczu kryzysu*, <https://go.pl/blog/uzasadnienie-wydatkow-rynkowych-w-obliczu-kryzysu> [dostęp: 30.06.2025 r.].

18. Redakcja Historykon.pl, *Ustawy Nowego Ładu – Civilian Conservation Corps*, <https://historykon.pl/ustawy-nowego-ladu-civilian-conservation-corps/> [dostęp: 01.07.2025 r.].
19. Redakcja ToHistoria.pl, *8 lipca roku 1933 – utworzenie Złotego Bloku*, <https://tohistoria.pl/8-lipca-roku-1933-utworzenie-zlotego-bloku/> [dostęp: 02.07.2025 r.].
20. Rhodes D., *Sposoby na wyjście z kryzysu. Wszystkie ryzykowne*, <https://forsal.pl/artykuly/600376,sposoby-na-wyjscie-z-kryzysu-wszystkie-ryzykowne.html> [dostęp: 30.06.2025 r.].
21. Ryszawska-Grzeszczak B., *Globalny kryzys finansowy a wyzwania dla zrównoważonego rozwoju*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Nr 158.
22. Skarbiec, *Słownik inwestycyjny*, <https://www.skarbiec.pl/slownik/krzywalaffera/> [dostęp: 30.06.2025 r.].
23. Wasiński M., Wnukowski D., *Skutki pandemii COVID-19 dla gospodarki światowej*, https://pism.pl/publikacje/Skutki_pandemii_COVID19_dla_gospodarki_swiatowej [dostęp: 20.07.2025 r.].
24. Wołoszański B., *Skąd Hitler miał pieniądze na wojnę?*, <https://www.newsweek.pl/historia/skad-hitler-mial-pieniadze-na-wojne/38wcknv> [dostęp: 01.07.2025 r.].

MECHANISMS FOR RECOVERY FROM FINANCIAL CRISES

Abstract

This article analyzes governmental responses to two major financial crises of the 20th and 21st centuries: the Great Depression of 1929 and the Global Financial Crisis of 2008. It presents four main strategies for overcoming economic crises – fiscal austerity, economic stimulation, debt restructuring, and inflation – discussing their theoretical foundations and practical limitations. The study explores the actions taken by the governments of the United States, Germany, Italy, France, and Poland during the Great Depression, as well as the U.S. response to the 2008 crisis. The COVID-19 pandemic of 2020 caused a global economic crisis. Governments and central banks around the world introduced stimulus measures, which helped mitigate the crisis, but at the same time increased public debt and credit risk in the banking sector. The analysis emphasizes that an effective exit from financial crises requires a combination of national intervention and international cooperation, with attention to the social context.

Keywords: financial crisis, Great Depression, 2008 crisis, New Deal, inflation, COVID-19.